

Zbyszko CHOJNICKI

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Zakład Gospodarki Przestrzennej

61-680 Poznań, ul. Dziegiełowa 27

tel. (61) 829 61 64

PROBLEMATYKA METODOLOGICZNA PRZEDMIOTU GEOGRAFII

Artykuł przedstawia podstawy teoretyczne ujęcia przedmiotu geografii w aspekcie metodologicznym. Składa się z dwóch części. W pierwszej części zostało omówione pojęcie przedmiotu dyscypliny i jego miejsce w strukturze metodologicznej nauki. Druga część zawiera analizę sytuacji przedmiotowej geografii i trudności jej konceptualizacji.

Słowa kluczowe: przedmiot dyscypliny naukowej, dziedzina nauki, preteoria, konceptualizacja przedmiotu geografii.

Problematyka metodologiczna przedmiotu geografii obejmuje rozważania nad ujęciami oraz sposobami charakteryzowania tego zagadnienia. Zarysowują się w tej sprawie co najmniej dwa podejścia. Jedno wyraża się w traktowaniu problematyki przedmiotu geografii jako marginalnej i niewiele wnoszącej do zrozumienia charakteru geografii jako nauki. Stąd też nie poświęca się mu wiele uwagi. Drugie podejście uznaje problematykę przedmiotu geografii za ważny składnik charakterystyki metodologicznej i merytorycznej geografii. W pracach na ten temat dość często nieostro używa się pojęcia „przedmiotu geografii”, a samą problematykę rozszerza się na zagadnienia dotyczące postępowania badawczego i struktury wiedzy geograficznej.

Spróbuję krótko zastanowić się nad charakterem problematyki przedmiotu geografii oraz sposobami jej rozpatrywania. Chodzi tu o ramowy szkic tej problematyki a nie o przedstawienie jakiejś koncepcji treściowej przedmiotu geografii.

1. Pojęcie przedmiotu dyscypliny naukowej i jego miejsce w jej strukturze

Pojęcie i problematyka przedmiotu dyscyplin naukowych, tj. konkretnych nauk nie budzi głębszego zainteresowania w ogólnej metodologii lub filozofii nauki. Jest to pewnie spowodowane tym, że ogólna metodologia nauki zajmuje się nauką w całości. Główny jej trzon, metodologia nauk empirycznych ujmuje rzeczywistość w kategoriach ontologicznych, takich jak: rzeczy, obiekty, własności, zmiany, zdarzenia, procesy, systemy itp. Również w metodologiach szczegółowych, tj. odnoszących się do poszczególnych dyscyplin naukowych, niewiele jest na ten temat. W odniesieniu do historii problematykę tę podjął J. Topolski (1973), który rozpatrując zakres problematyki metodologii historii podnosi istotne znaczenie przedmiotowego aspektu badań metodologicznych nad nauką historii i wyodrębnia jako ich zasadniczy składnik, obok metodologii pragmatycznej i apragmatycznej, tzw. metodologię przedmiotową. Jej zadaniem jest

dać ogólną charakterystykę dziedziny stanowiącej model nauki historycznej (Topolski 1973, s. 39).

Pojęcie przedmiotu dyscypliny naukowej jest różnie rozumiane (por.: Zamiara 1999). Na gruncie realizmu poznawczego za przedmiot empirycznej dyscypliny naukowej uznaje się ten fragment rzeczywistości, którym zajmuje się ta dyscyplina naukowa. Fragment ten stanowi pewien układ lub dziedzinę, która składa się z obiektów określonego rodzaju, ich własności i relacji zachodzących między tymi obiektami. W ujęciu formalnym dziedzina ta jest uporządkowanym zbiorem, który można przedstawić jako

$$D = \langle U; X_1, \dots, X_n; W_1, \dots, W_n; R_1, \dots, R_n \rangle$$

gdzie:

U = uniwersum dziedziny, czyli niepusty zbiór elementów;

$X_1, \dots, X_n$ = zbiór elementów stanowiących podzbiór U ;

$W_1, \dots, W_n$ = zbiór własności przysługujących $X_1, \dots, X_n$ i $R_1, \dots, R_n$ – relacji zachodzących między nimi (Grzegorz 1963, s. 63–64; Nowak 1977, s. 31).

Zatem dziedzina empirycznej dyscypliny naukowej w znaczeniu realnym jest zbiorem określonych składników rzeczywistości, tj. obiektów, ich własności i relacji. Poszczególne nauki różnią się od siebie tym, że

badane przez nich dziedziny zawierają odmienne rodzaje obiektów lub zajmują się odmiennymi ich własnościami i relacjami. Zatem te same rodzaje obiektów mogą być przedmiotem różnych dyscyplin zajmujących się ich odmiennymi aspektami. Na przykład socjologia, antropologia fizyczna i psychologia badają te same obiekty, tj. ludzi, ale charakteryzują je z odmiennych punktów widzenia. Tak pojmowaną dziedzinę lepiej nazywać dziedziną przedmiotową, gdyż niekiedy dziedziną nazywa się pole badawcze dyscypliny naukowej.

Dziedzina przedmiotowa stanowi składnik opisu danej nauki, który obejmuje również problematykę i metody postępowania badawczego, i od których nie daje się izolować. Dziedzina przedmiotowa nie jest „wyrobem gotowym” i nie ma autonomicznego i statycznego charakteru. Jej charakterystyka nie daje się jakoś bezpośrednio określić. Obiekty i ich własności tworzące dziedzinę, nie są przecież jakoś z góry dane, lecz wchodzą w jej skład w toku rozwoju dyscypliny, poprzez procesy badawcze fragmentaryzacji rzeczywistości, wyróżnienie obiektów aktualnych i potencjalnych, obserwowalnych bądź nie i ich własności oraz ich konceptualizacje, tj. kształtowanie lub wybór aparatu pojęciowego, który służy do ich opisu.

Dziedzinę przedmiotową charakteryzuje więc przede wszystkim aparat pojęciowy dyscypliny naukowej, a w szczególności jego siatka podstawowych pojęć teoretycznych. Te pojęcia teoretyczne, które mają kluczowy charakter, a więc maksymalny zasięg odniesienia przedmiotowego nazywa się konceptualnymi modelami przedmiotowymi.

Konceptualne modele przedmiotowe empirycznych dyscyplin naukowych wyznaczają więc zbiory obiektów i ich własności tworzące ich dziedzinę lub poddziedziny. Modele te przybierają odmienny charakter i są inaczej konstruowane w zależności od poziomu teoretycznego dyscypliny naukowej. W dyscyplinach o wysokim poziomie rozwoju teoretycznego modele przedmiotowe są zawarte w teoriach, które określają ich empiryczne dziedziny badań. Stąd problematyka dziedziny takich dyscyplin jak fizyka mieści się w obrębie podstawowych teorii fizycznych i zwykle nie jest odrębnie rozpatrywana (por.: Kałuszyńska 1994).

Z kolei w dyscyplinach o niskim poziomie rozwoju teoretycznego (np. w geografii, naukach społecznych) formułuje się konceptualne modele przedmiotowe w postaci wstępnych teorii, które można nazwać preteoria-ami przedmiotowymi. Preteorie przedmiotowe zawierają konceptualne modele przedmiotowe, które obejmują kluczowe pojęcia teoretyczne i tezy, których maksymalne odniesienie przedmiotowe określa charakter

i zakres dziedziny dyscypliny naukowej. Preteorie zawierają też definicje tych pojęć oraz tezy dotyczące relacji między nimi a aparaturą pojęciową tej dyscypliny (Chojnicki 1991, s. 87).

Preteorie stanowią odrębne, konkurencyjne orientacje lub kierunki przedmiotowe w danej dyscyplinie naukowej. Konstrukcja modeli przedmiotowych nie jest poznawczo neutralna, a więc bezzałożeniowa i opiera się na pewnych założeniach ontologicznych, epistemologicznych i metodologicznych (por.: Zamiara 1999) oraz społeczno-instytucjonalnych. Założenia ontologiczne, przyjmowane jawnie lub milcząco, dotyczą pojmowania struktury świata, a zwłaszcza ontologicznego charakteru obiektów, czasu i przestrzeni, przyczynowości, przyrody i społeczeństwa itp. Założenia epistemologiczne i metodologiczne dotyczą celów badań oraz charakteru i metod poznania naukowego. Odwołuje się do nich poprzez uznawanie określonych orientacji filozoficzno-metodologicznych. Założenia społeczno-instytucjonalne przedstawiają charakter społeczności badaczy i instytucji akademickich oraz zewnętrznych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych i kulturowych. Należy przy tym mocno podkreślić, że same preteorie są zmienne historycznie w miarę zmienności całej nauki i kultury oraz samej rzeczywistości, tj. świata.

Preteorie dyscypliny naukowej poprzez swoje odmienne modele przedmiotowe stanowią konkurencyjne hipotezy wyznaczające różnie charakter i zakres dziedziny, a więc w różnym stopniu też kształtują pole badawcze tej dyscypliny. Ich konkurencyjność względem siebie można określić za pomocą następujących kryteriów: (1) stopnia w jakim wyjaśniają postępowanie badawcze i pole badawcze; (2) potencjału rozwojowego dyscypliny.

Przyjęcie kryterium stopnia wyjaśnialności każe uznać za najbardziej konstruktywną i wartościową poznawczo tę preteorię, która maksymalnie wyjaśnia pole badawcze. Z kolei kryterium potencjału rozwojowego preferuje te preteorie, które stwarzają większe szanse innowacyjno-rozwojowe, tj. możliwość wprowadzenia nowych metod badawczych i poznawania nowych bądź nieznanych aspektów rzeczywistości, a zatem rozszerzania dziedziny badań.

W zasadzie na opis dyscypliny naukowej jako wyspecjalizowanego podsystemu nauki składają się: dziedzina przedmiotowa, problematyka i metody naukowe. Utrwalił się pogląd, że w opisie dyscyplin naukowych czołowe znaczenie ma dziedzina przedmiotowa wraz z aparatem pojęciowym. Dziedzina jest podstawą wyróżnienia i odrębności dyscypliny naukowej, ponieważ od jej charakteru zależą jej metody i problematyka. Nie jest to jednak zależność jednokierunkowa, gdyż może tu zachodzić

sprzężenie zwrotne. Zmiany metod i problematyki oraz przyjęcie nowych celów badań może prowadzić do modyfikacji charakteru i zakresu dziedziny. Takiemu zapatrywaniu przeciwstawia się przekonanie o pierwszoplanowym znaczeniu problematyki w charakterystyce nauki. Według J. Perzanowskiego (1989, s. 232–233)

przy opisie danej nauki wyznaczenie problematyki, choć trudniejsze ma wyraźną przewagę nad standardowym jej opisem poprzez wskazane dziedziny,

a

podając problematykę, podaje się też wprost lub w sposób uwikłany rozważaną dziedzinę przedmiotową.

Uważa, że

rozważenie problematyki koncentruje uwagę na tym, co się bada, a dobór pojęć czyni instrumentalnym, podczas gdy mówienie o dziedzinie doprowadza do konfuzji w sprawie tego, co się bada i jakich rezultatów się oczekuje. Skupienie uwagi na trwającej i ewolucyjnej w czasie problematyce pozwala uchwycić historię i ciągłość danej dziedziny pełniej niż przez opis jej przedmiotów i pojęć.

Przyjmuje też, że problematyka jest pierwotna w stosunku do metod danej dyscypliny, gdyż są one dobierane lub tworzone w odniesieniu do danych problemów. Zatem relacje między dziedziną, problematyką i metodami są podstawą dla zrozumienia charakteru danej dyscypliny. Dziedzina nie posiada autonomicznego i stałego charakteru i zmienia się wraz z problematyką dyscypliny, czego wyrazem może być ewolucja i powstanie nowych preteorii. Jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym charakterystyki dyscypliny naukowej (Chojnicki 1991, s. 87).

2. Sytuacja i konceptualizacja przedmiotowa geografii

W badaniach nad geografiami jako nauką brak jest głębszej analizy metodologicznej problematyki przedmiotowej geografii, określenia jej dziedziny i sposobów jej konceptualizacji. Różne poglądy i opinie w tej sprawie były przedstawiane na marginesie innych zagadnień, a ostatnio także w sporze o tzw. jedność geografii.

Sytuację geografii jako naukowego podsystemu społeczno-poznawcze-

go cechuje wzrastająca fragmentyzacja pola badawczego, której wyrazem stało się wyodrębnienie dwóch dyscyplin: geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej (geografii człowieka). Podział ten nie dokonał się na gruncie koncepcyjno-doktrynalnym, lecz był przejawem różnic problemowych i metodologicznych, jakie wystąpiły w procesie poznawania sfery lub rzeczywistości przyrodniczej i społecznej, różnic dotyczących zróżnicowania dziedziny, odmienności problematyki, faktów i prawidłowości, a co za tym idzie, metod i wyników badań (por.: Maik 2004).

Należy podkreślić przy tym, że podział ten ma też podstawy zewnętrzne, w tym uwarunkowania instytucjonalne i społeczne. Rozpatrując sytuację geografii P. Haggett (1990, s. 9) twierdzi, że to właśnie

potężne, zewnętrzne siły (podobnie jak wewnętrzna logika) doprowadziły do podziału geografii na dwie części: geografie świata przyrodniczego, nazwaną geografiami fizyczną i geografie świata ukształtowanego przez człowieka, nazwaną geografiami człowieka (*human geography*).

Równocześnie jednak geografowie próbują szukać głębszych, wspólnych podstaw przedmiotowych „jedności geografii”. Jak pisze D.N. Livingstone (1985, s. 119) geografia stanowi

fascynujący eksperyment w utrzymaniu społeczeństwa i przyrody w jednych ramach wyjaśniających.

Charakterystyka przedmiotu geografii może więc być całościowa lub odrębna dla jej dwóch głównych trzonów, tj. fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej. Całościowe określenie dziedziny geografii poprzez ustalenie spisu standardowych obiektów i (lub) ich własności specyficznych dla badań geograficznych w sposób bezpośredni, a więc bezzałożeniowy, mimo licznych prób, nie było efektywne. Przede wszystkim obiekty te nie są jakoś dane badaczowi jako specyficzne dla pola badawczego geografii. Wyróżnienie ich poprzez pewne terminy lub na drodze pewnych metod i technik badawczych (np. metoda kartograficzna) zawodzi, gdyż przenosi to zagadnienie na płaszczyznę języka geografii i metod badawczych, a dalej nawet na płaszczyznę podmiotową. W ujęciu podmiotowym uznaje się, że geografiami jest to, co robią geografowie, a więc dezaktualizuje się zagadnienie dziedziny geografii (por.: Chojnicki 1984, s. 8; 1999, s. 19).

W zasadzie trudności związane z bezpośrednim sposobem ustalenia dziedziny dotyczą zarówno całościowego ujęcia dziedziny geografii, jak

i wyodrębnionych dyscyplin geograficznych. Charakter i zakres dziedziny przedmiotowej można efektywniej ustalić w sposób pośredni i założeniowo na drodze: (1) budowy preteorii zawierających konceptualne modele przedmiotowe oraz (2) określenia dziedziny na podstawie problematyki geografii.

Wydaje się, że budowa preteorii w geografii stanowiła i może stanowić główny instrument konceptualny wyznaczania i kształtowania dziedziny przedmiotowej geografii. Rdzeniem krystalizacyjnym tych preteorii są idealizacyjne pojęcia teoretyczne, które są podstawowymi składnikami konceptualnych modeli przedmiotowych. Należą do nich przykładowo pojęcia geosystemu, krajobrazu, przestrzeni geograficznej i ekonomicznej, systemu interakcyjnego, regionu, terytorialnego systemu społecznego, rozmieszczenia i zróżnicowania przestrzennego, lokalizacji, miejsca i inne. Ich rola nie ogranicza się jednak do wyznaczenia rodzaju obiektów i ich własności, tj. dziedziny przedmiotowej. Wokół nich, albo jako ich konkretyzacje powstają określone siatki pojęciowe i formułowane są postulaty dotyczące charakteru poznawczego geografii. W toku ewolucji geografii sformułowano szereg takich pojęć teoretycznych, ale tylko niektóre z nich nadawały się jako konceptualne modele przedmiotowe krystalizujące preteorie przedmiotowe.

U podstaw budowy preteorii geografii występują bowiem różne założenia dotyczące struktury ontologicznej świata (np. pojęcie struktury, systemu), założenia teoriopoznawcze (np. spór o realizm lub instrumentalizm) oraz założenia metodologiczne (np. w sprawie celów nauki), które nie zawsze są jawne (por.: Cloke, Philo, Sadler 1991; Bird 1993). Budowanie preteorii uwikłane jest też w różne problemy instytucjonalno-praktyczne, dotyczące miejsca i funkcjonowania geografii w strukturze akademickiej, zarówno w aspekcie wiedzotwórczym, dydaktycznym, jak i praktyki społecznej (por.: Rawling, Daugherty 1996; *Rediscovering geography* 1996). Określają one w znacznym stopniu charakter preteorii.

Trudno jest przedstawić pełny i złożony zestaw preteorii, jakie charakteryzują przedmiot geografii. Wymagałoby to syntetycznego opracowania uwzględniającego ewolucję tych koncepcji. Studia na ten temat mają częściowy charakter i omawiają poszczególne koncepcje, często w powiązaniu z innymi charakterystykami metodologicznymi geografii. Z kolei o ile klasyczne prace w wyższym stopniu uwzględniały tę problematykę, np. A. Hettner (1927), R. Hartshorne (1939, 1959), to bardziej współczesne przywiązują do niej mniej uwagi, np. T. Unwin (1992), R. Peet (1998).

Do podstawowych preteorii geografii można zaliczyć preteorię chorologiczną (przestrzenną), krajobrazową, środowiska geograficznego, systemową, interakcyjną i regionalną. Nie jest to lista wyczerpująca, nazwy mogą budzić zastrzeżenia, a same koncepcje są nierozłączne. Obecnie przykładem analizy tych koncepcji mogą być prace A. Lisowskiego (2003, 2004), A. Richlinga (1999), K. Ostaszewskiej (2002) i inne.

Nie będę charakteryzował treści tych preteorii i ograniczę się do kilku uwag dotyczących ich sytuacji metateoretycznej. Charakter i problematyka preteorii geografii nie jest dobrze rozpoznana a ich rola w kształtowaniu dziedziny przedmiotowej geografii wymaga bliższego określenia relacji między nimi. W szczególności nasuwa się kilka kwestii.

1. Wymienione preteorie mają różny zasięg ogólności lub całościowości. Pierwotnie formułowano je przede wszystkim jako podstawowe koncepcje przedmiotowe, zawierające pojęcia teoretyczne i tezy, które wyznaczały dziedzinę całej geografii i integrowały na tym gruncie jej pole badawcze w odrębną dyscyplinę naukową. Geografia nie powstała jako zwarta i dobrze wyodrębniona wiedza naukowa o wyraźnej koncepcji przedmiotowej i chociaż jej nazwa sugerowała, że jej przedmiotem jest Ziemia, to przecież nie była jedyną dyscypliną, która się nią zajmowała. Wyodrębnienie jej i usamodzielnienie akademickie wymagało określenia właściwych dla jej badań aspektów przedmiotowych. Geografowie konstruując preteorie przedmiotowe próbowali na gruncie przedmiotowym uzasadnić jedność oraz odrębność geografii jako nauki, zwłaszcza na gruncie chorologicznym i krajobrazowym.

2. Nasuwa się poważna wątpliwość, czy podstawy przedmiotowe mogą uzasadniać jedność geografii opartą na określeniu jednolitej koncepcji dziedziny geografii i czy da się skonstruować taką preteorię w nowym ujęciu lub przez modyfikację już powstałych.

3. Bliższego rozpoznania wymaga też sprawa przydatności dotychczas uznanych preteorii do określenia specyfiki przedmiotowej geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej jako odrębnych dyscyplin. Niezależnie od ustalenia takiej odrębności przedmiotowej nie wydaje się by było to wystarczającą podstawą uzasadnienia tej odrębności, pamiętając, że składnikiem dość niezależnym opisu dyscypliny jest problematyka i metody.

4. Konkurencyjny charakter odmiennych preteorii wymaga też rozpoznania ich mocy eksplanacyjnej i potencjału rozwojowego w geografii zarówno całościowo, jak i w podziale. Rozpoznanie takie jest uwarunko-

wane ich poprawnością merytoryczną i logiczną. Dotychczasowe sformułowania preteorii geografii wykazują niski poziom tej poprawności, zwłaszcza w zakresie definicji pojęć. Określenie potencjału rozwojowego poszczególnych preteorii nasuwa jeszcze większe trudności, gdyż wyznacza go przede wszystkim problematyka geografii, a ta może być kreowana niezależnie od sytuacji przedmiotowej geografii.

5. Nasuwa się też szereg pytań będących w jakimś zakresie konsekwencją wcześniej postawionych. Można tu wymienić pytania o to, czy odrębność przedmiotowa wystarczy do uznania odrębności geografii od innych nauk, o to czy odrębność preteorii obu głównych trzonów geografii ma istotne znaczenie dezintegracyjne, a także czy nowe programowo ujęcie przedmiotu geografii może stanowić zasadniczą podstawę przebudowy pola badawczego geografii. Wiele tu pytań, które wymagają uzasadnionych odpowiedzi lub zniesienia ich.

Koncentracja na roli preteorii jako instrumentu konceptualizacji dziedziny geografii pozostawiła na uboczu zagadnienie roli problematyki geograficznej w kształtowaniu dziedziny geografii. Zagadnienie to wymaga jednak bliższego rozpoznania. Warto tylko dodać, że charakter problematyki badawczej ma zasadnicze znaczenie dla określenia i zrozumienia właściwości i odrębności geografii. Wymaga to jednak osobnego omówienia.

Literatura

- Bird J., 1993, *The changing worlds of geography*, Clarendon Press, Oxford.
- Chojnicki Z., 1984, *Dylematy metodologiczne geografii*, „Przegląd Geograficzny”, 56 (3–4), s. 3–18.
- Chojnicki Z., 1986, *Refleksje dotyczące teraźniejszości i przyszłości geografii polskiej*, „Przegląd Geograficzny”, 58 (3), s. 357–377.
- Chojnicki Z., 1991, tłumacz. pol. 1999, *A methodological model of a scientific discipline*, [w:] Kukliński A. (red.), *Transformation of science in Poland. Science and Government*, series 1, KBN, Warszawa, s. 320–334. Tłumacz. *Model metodologiczny dyscypliny naukowej*, [w:] Chojnicki Z., *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, s. 83–96.
- Chojnicki Z., 1999, *O geografii*, [w:] Domański B., Widacki W. (red.), *Geografia Polska u progu trzeciego tysiąclecia*, Instytut Geografii UJ, Kraków, s. 17–26.
- Cloke P., Philo Ch., Sadler D., 1991, *Approaching human geography. An introduction to contemporary theoretical debates*, Chapman, London.
- Degórski M., 2004, *Geografia fizyczna a społeczno-ekonomiczna w badaniach środowiska geograficznego*, [w:] Chojnicki Z. (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, s. 25–54.

- Grzegorz A., 1963, *Zastosowanie logicznej metody wyodrębniania formalnej dziedziny rozważań w naukach, technice i gospodarce*, „Studia Filozoficzne”, 3–4.
- Haggett P., 1990, *The geographers art*, Blackwell, Oxford.
- Hartshorne R., 1939, *The nature of geography*, „Annals of the Association of American Geographers”, 29, s. 173–658.
- Hartshorne R., 1959, *Perspective on the nature of geography*, The Association of American Geographers, Chicago.
- Hettner A., 1927, *Die Geographie, ihre Wesen und ihre Methoden*, F. Hirt, Breslau.
- Kałużńska E., 1994, *Modele teorii empirycznych*, DFIS PAN, Warszawa.
- Lisowski A., 2003, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Lisowski A., 2004, *Geografia społeczno-ekonomiczna a nauki społeczne*, [w:] Chojnicki Z. (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, s. 67–80.
- Livingstone D.N., 1985, *Evolution, science and society: historical reflections on the geographical experiment*, „Geoforum”, 16, s. 119–130.
- Maik W., 2004, *Główne płaszczyzny relacji między geografją fizyczną a geografją społeczno-ekonomiczną*, [w:] Chojnicki Z. (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, s. 9–24.
- Nowak L., 1977, *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki*, PWN, Warszawa.
- Ostaszewska K., 2002, *Geografia krajobrazu*, PWN, Warszawa.
- Perzanowski J., 1989, *Logika a filozofia. Uwagi o zasięgu analizy logicznej w naukach filozoficznych*, [w:] Perzanowski J. (red.), *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii*, PWN, Warszawa, s. 229–261.
- Peet R., 1998, *Modern geographical thought*, Blackwell, Oxford.
- Rawling E., Daugherty M., 1996, *Geography into the twenty-first century*, Wiley Chichester.
- Rediscovering geography*, 1996, National Academy Press, Washington.
- Richling A., 1999, *Koncepcja krajobrazu i jej integrująca rola w geografii i innych naukach*, [w:] Lisowski A. (red.), *Geografia na przelomie wieków – jedność w różnorodności*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Topolski J., 1973, *Metodologia historii*, PWN, Warszawa.
- Unwin T., 1992, *The place of geography*, Prentice Hall, Harlow.
- Zamiara K., 1999, *Konstytucja przedmiotu badań naukowych a kwestia założeniowości wiedzy*, [w:] Motycka A. (red.), *Wiedza a założeniowość*, IFiS PAN, Warszawa, s. 11–22.

Zbyszko Chojnicki

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE SUBJECT MATTER OF GEOGRAPHY

Summary

The article presents theoretical foundations of the subject matter of geography in its methodological aspect. It consists of two parts. The first discusses the concept of the subject matter of a scientific discipline in the form of a domain, which is made up of objects of a specified kind, their properties, and relations. The domain is characterised through a variety of competing pretheories determining the research field of the given discipline. The second part offers an analysis of the subject matter of geography and difficulties involved in the building of a pretheory in geography.